

Рецензія
отримано 24.06.2026
Томова Радою спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.134
з наук з суц. нел. і професорів
М. Г. Зриванка

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.134
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору наук із соціальних комунікацій,
професору, професору кафедри міжнародної
журналістики Факультету журналістики
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
Ніні ЗРАЖЕВСЬКІЙ

РЕЦЕНЗІЯ

Столярчук Олесі Анатоліївни, доктора психологічних наук, професора, професора кафедри психології особистості та соціальних практик Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Улибіна Віталія Анатолійовича «Формування та застосування норм професійної етики журналіста у роботі з жертвами воєнних злочинів»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 061 Журналістика

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Тривала війна України з російською федерацією супроводжується здійсненням російськими військовими численних злочинів проти цивільного населення та військовослужбовців. Актуальність проблематики дослідження, обраної Улибіним Віталієм Анатолійовичем, зумовлена необхідністю забезпечення етичного, відповідального та безпечного висвітлення ЗМІ наслідків війни в умовах зростання кількості свідчень осіб, постраждалих від російської агресії проти України, та, відповідно, важливістю оновлення та впровадження у медійну практику систематизованих моральних приписів і етичних узагальнень для роботи журналістів з людьми, які постраждали внаслідок війни та/або стали свідками чи жертвами воєнних злочинів. Дотримання журналістами професійних етичних стандартів під час взаємодії з особами, що стали жертвами воєнних злочинів, сприятиме захисту їхньої гідності та прав, підвищуючи довіру до українських медіа й забезпечуючи достовірність суспільно значущої інформації.

2. Наукова новизна результатів дисертації. Реалізоване дисертаційне дослідження має безперечну наукову новизну, що полягає в уточненні й обґрунтуванні трансформації ролі журналіста від інформатора до чутливого комунікатора, який взаємодіє з людьми, що зазнали психічної травматизації

та/або стали свідками чи жертвами воєнних злочинів; оновленні категорії професійної етики журналіста та її змісту в контексті роботи з особами – свідками чи жертвами воєнних злочинів в умовах дії воєнного стану, та, відповідно, обґрунтуванні необхідності розширення чинного Кодексу етики журналіста з урахуванням специфіки роботи з особами, що постраждали від воєнних злочинів.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.
Теоретичне значення результатів дослідження полягає у концептуалізації етичних стандартів журналістики в умовах дії воєнного стану, оновленні та поглибленні змісту етичної відповідальності журналіста як поєднання професійних, психологічних і безпекових вимірів, розвитку підходів до застосування базових журналістських стандартів (достовірності, точності, відокремлення фактів від коментарів) у контексті роботи з людьми, які постраждали внаслідок війни та/або особами, які стали свідками чи жертвами воєнних злочинів в умовах дії воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розробленні й обґрунтуванні здобувачем моделі прийняття журналістами рішень про публікацію / не публікацію етично чутливих матеріалів, розробленні й імплементації алгоритму проведення журналістами інтерв'ю з особами, що постраждали від воєнних злочинів, свідками та очевидцями кризових подій. Результати дослідження доречно застосовувати у межах професійної підготовки студентів зі спеціальності 061 Журналістика, під час підвищення кваліфікації фахівців відповідного профілю.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.
Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані на підґрунті проведеного здобувачем дослідження, є новими, оригінальними та науково обґрунтованими. Улибін В.А. виконав поставлені дослідницькі завдання на достатньому науково-методологічному рівні. Здобувач у своїй дисертаційній роботі презентував здійснений міждисциплінарний і поліконцептуальний аналіз категорій професійної етики журналіста та його етичної відповідальності, що дозволило визначити нормативно-правові засади їхнього застосування та здійснити аналіз публікацій українських медіа про постраждалих від війни, свідків чи жертв воєнних злочинів у контексті відповідності етичним стандартам. Методологічний апарат дослідження є цілком коректним. Науково-методична обґрунтованість результатів дослідження підтверджується дотриманням базових вимог до його організації, використанням валідних дослідницьких теоретичних і

емпіричних інструментів, адекватних меті та завданням дослідження, поєднанням кількісної обробки й якісного аналізу отриманих емпіричних даних.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Високий рівень виконання поставленого наукового завдання здобувачем підтверджується цілісністю авторського задуму, внутрішньою логікою дизайну та послідовною логістикою реалізації дослідницьких завдань, відповідних предмету та меті. Дисертацію Улибіна В.А. можна охарактеризувати як концептуально узгоджену теоретичними положеннями, емпіричними результатами та сформульованими висновками роботу. Сформовану дослідницьку зрілість виражає здатність здобувача критично аналізувати й обґрунтовувати доречність доповнення базового аксіологічного підґрунтя роботи фахівців медіа – Кодексу етики журналіста. Чітка авторська світоглядно-професійна позиція Улибіна В.А. засвідчується обґрунтованим уточненням професійної ролі журналіста як чутливого комунікатора, який взаємодіє з людьми, що зазнали психічної травматизації та/або стали свідками чи жертвами воєнних злочинів. Відтак, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності відповідають вимогам до дисертаційних досліджень.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Значний ступінь науково-дослідницької вмотивованості дисертанта підтверджено його апробаційними напрацюваннями, позаяк основні результати дослідження викладено в 10 наукових публікаціях, з яких 9 є одноосібними. До цього переліку входить 3 наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених до переліку фахових наукових видань України за датою публікації, та 7 публікацій апробаційного характеру. Основні положення та результати дослідження додатково викладені в публікаціях і доповідях на міжнародних та українських науково-практичних конференціях.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація Улибіна В. А. має необхідний зміст, обсяг і оформлення, структурована згідно з реалізацією мети та поставлених завдань, складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Вступ містить переконливе обґрунтування актуальності теми дослідження, кваліфіковано визначені мету, завдання, об'єкт, предмет, що

дозволяє охарактеризувати науково-понятійний апарат як логічно виважений і обґрунтований.

У першому розділі дисертації викладено результати здійсненого термінологічного та контекстуального аналізу стану вітчизняних і зарубіжних досліджень у галузі професійної етики журналіста; запропоновано авторське тлумачення поняття «журналістська етика»; охарактеризовано принципи Кодексу етики українського журналіста у співвіднесенні з міжнародними засадами етики журналістської діяльності. На підґрунті аналізу теоретичних моделей і практичних підходів обґрунтовано принципи, методи та категоріальний апарат дослідження етичних норм роботи журналістів.

У другому розділі розкрито сутність понять свободи слова та свободи вираження поглядів у контексті професійної діяльності журналіста; проаналізовано проблему морального вибору та вчинку журналіста під час роботи з особами, які постраждали внаслідок війни та воєнних злочинів; запропоновано авторське розуміння стандартів журналістики як сукупності етичних і професійних норм, що регламентують діяльність журналіста на всіх етапах роботи з інформацією та враховують не лише інформаційний, а й психологічний вплив на аудиторію та героїв матеріалів, обґрунтовано необхідність їхнього переосмислення й оновлення відповідно до умов воєнного та післявоєнного періоду.

Третій розділ містить виклад результатів дослідження, спрямованого на екстраполяцію діяльності сучасних медіа на положення Кодексу етики українського журналіста, аналіз публікацій українських медіа щодо висвітлення подій, пов'язаних із жертвами війни та воєнних злочинів, із свідченням системних порушень базових професійних стандартів. На підґрунті експертного опитування журналістів (n=119) здійснено якісно-кількісний аналіз їхніх сучасних професійних практик, розкрито специфіку роботи журналістів із жертвами воєнних злочинів. Викладено й обґрунтовано зміст авторської моделі ухвалення етичного рішення для журналістів і медіа щодо прийняття рішення про публікацію / не публікацію матеріалу та семиетапного алгоритму проведення інтерв'ю з жертвами воєнних злочинів, постраждалими внаслідок війни, свідками й очевидцями кризових подій.

Сформульовані здобувачем висновки до розділів і загальні висновки є коректними та відповідними результатам виконання поставлених дослідницьких завдань.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації та наукових публікацій

Улибіна В.А. свідчить про дотримання ним академічної доброчесності, позаяк у роботі відсутні ознаки академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Наукові положення дисертаційного дослідження оформлені з відповідними покликаннями на джерела інформації.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загалом дисертаційна робота Улибіна Віталія Анатолійовича характеризується виразним системним підходом і послідовністю наукової інтерпретації обраної проблематики. Проте, на наш погляд, певні положення потребують уточнень і мають дискусійний зміст.

1. Віддаємо належне доречності застосування автором міждисциплінарного підходу із залученням напрацювань психологічної теорії та практики щодо питань психічної травматизації людини в умовах тривалої дії воєнного стану. Позитивним також є факт охоплення дослідницькою увагою особистісних і професійних характеристик самого журналіста та підкреслення важливої ролі редакційної політики щодо оптимізації його ментального здоров'я. Водночас, зазначимо, що для запобігання емоційному вигоранню журналіста та з метою успішної реалізації ним місії базової психологічної підтримки осіб, що стали жертвами воєнних злочинів, автору дисертації важливо було би наголосити на системному самоініційованому моніторингу журналістом власного психічного стану, підтримці резильєнтності, а за потреби, звертанні до психолога за кваліфікованою допомогою.

2. Заслуговує на схвалення розлогий аналіз реалізованого автором анкетування журналістів-експертів. Однак, на нашу думку, прикладний потенціал дисертаційного дослідження посилено би тлумачення, а не лише констатація, виявлених кореляційних зв'язків між досліджуваними категоріями. Таке тлумачення доповнило б суб'єктивну картину осмислення журналістами проблематики дослідження об'єктивними статистично значущими зв'язками між її аспектами.

3. У третьому розділі на рисунку 3.1 із авторським викладом послідовності етапів роботи журналіста / медіа при підготовці до реалізації моделі ухвалення етичного рішення дублюються параметри оцінки ризиків щодо другого та третього етапів. При цьому в подальшому тексті параграфа надано різний опис цих параметрів, що є логічним співвідносно з змістом цих етапів – оцінки потенційної шкоди від публікування (другий етап) і оцінки суспільної важливості оприлюднення публікації (третій етап).

4. У роботі зустрічаються подекуди незначні орфографічні та стилістичні помилки.

Проте підкреслимо, що вищезазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної цінності дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Дисертаційну роботу Улибіна В.А. доречно розглядати як самостійне, новаторське дослідження, спрямоване на вирішення актуальної для української журналістики проблеми. Ступінь наукової новизни й актуальність дисертації, високий теоретичний рівень, оригінальність методичних підходів, достовірність й обґрунтованість дослідницьких результатів виразно демонструють здатність дисертанта до ґрунтовних досліджень, спроможності до напрацювання й апробації цінних прикладних засобів вирішення актуальних наукових і прикладних проблем. Це виражає наукову ерудицію, значну практичну компетентність, наукову зрілість і самостійність Улибіна В.А. та свідчить про його відповідність рівню доктора філософії за спеціальністю «Журналістика».

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Таким чином, дисертація Улибіна Віталія Анатолійовича з теми «Формування та застосування норм професійної етики журналіста у роботі з жертвами воєнних злочинів» є завершеною науковою працею, у якій автором отримано нові науково обґрунтовані результати. Зміст дисертації відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, та рекомендується до захисту з метою присудження її автору Улибіну Віталію Анатолійовичу ступеня доктора філософії з галузі знань 06 Журналістика за спеціальністю 061 Журналістика.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
особистості та соціальних практик
Факультету психології, соціальної роботи
та спеціальної освіти Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

